

תדפיס מספר

אצורה המועדים

שבועות תורה



ספר

אוצרות המועדים

ביאורים, חידושים ועיונים בתורת המועדים

ונחלק לארבעה ראשים:

שואלין ודורשין

חידושים וביאורים
בענייני המועד

ענייניו של יום

מאמרים לכללות מהות ותוכן
המועד, ועבודת השי"ת שבו

פנינים

עניינים קצרים - ביאורים,
דרוש ואגדה וענייני הדרכה

חידושי סוגיות

עיון ופלפול בסוגיות המועד
בש"ס ורמב"ם

מלוקט ומעובד ממשנתו של

כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שמיני עצרת ושמחת תורה - תדפיס



קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים
הרה"ח הרה"ת ישראל אפרים מנשה שי'
והרה"ח הרה"ת יוסף משה שי'
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

Machon Or Hachasidus / Head Office
1469 President St. #BSMT Brooklyn, N.Y. 11213
Tel: (718) 534-8673

מכון אור החסידות / סניף אה"ק
ת.ד. 2033 כפר חב"ד 60840
טל': 08-926-2674
likras@likras.org

נדפס באדיבות
The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237
718-628-6700

סדר ועימוד: Sefer100@gmail.com

פתח דבר

מתוך שבח והודיה להשי"ת, הננו להגיש בפני רבנן ותלמידיהון, קהל לומדי ומחבבי תורה וחסידות, תדפיס מתוך ספר "אוצרות המועדים" – עיונים, ביאורים וחיידושים במשנת המועדים – בענייני שמיני עצרת ושמחת תורה – מלוקטים ממרחבי פרד"ס תורתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

וזאת למודעי, כי בכדי להביא בפני הלומד תורה סדורה ולהקל על המעיינים, הופקדו חבר מערכת לערוך את הביאורים המובאים בזה, ובאיזהו מקומן הובאו הדברים בשינוי סדר וסגנון מכפי שנאמרו או נכתבו בדברי הרב. ואף כי הושקעו כוחות רבים בכדי לברר וללבן כל דבר ודבר, למען נוציא מתחת ידינו דבר מתוקן, הלא "שגיאות מי יבין", וכל הרוצה להחכים, יעיין בדברי הרב כפי שנכתבו במקורי הדברים (נסמנו ב'רשימת המקורות' בסוף הקונטרס) וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויהי רצון שזכות הפצת תורה, ובפרט פנימיות התורה, עליה הובטח מורנו הבעש"ט נ"ע בעלייתו להיכל המשיח ד"לכשיפוצו מעיינותיך חוצה" אזי "קאתי מר" – תעמוד לנו לזכות מהרה לביאת משיח צדקנו, אשר אז "נעלה ונראה ונשתחווה לפניך בשלוש פעמי רגלנו", ונחגוג המועדים "כמצות רצונך" בעליה לרגל והקרבת הקרבנות, בבית המקדש השלישי, במהרה בימינו אמן.

בברכת התורה
מכון 'אור החסידות'

תוכן העניינים

עמ' ז

"שמחת תורה" בריקוד ולא בלימוד?

כיוון שעניין התורה הוא לימודה והבנתה בשכל, מדוע עיקר ביטוי שמחת גמרה של תורה הוא במנהג ההקפות והריקודים ברגלים בלבד, ולא בלימוד בה? / **ביאור נפלא בכללות עניין התורה ולימודה, המאיר באור יקרות את פשר מנהג הריקודים בשמחת תורה כשספר התורה עטוף במעיל ולא ניתן אפילו ללמוד ממנו**

עמ' יד

השבח הנפלא ביותר: שבירת הלוחות

"לעיני כל ישראל" - "שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם". האם זהו שבחו של משה רבנו? / "מסיימים בטוב". כיצד יתכן, שסיום וחזרת התורה יהיה אודות שבירת הלוחות, עניין בלתי רצוי בתכלית? / **ביאור טעמו של משה רבנו בשבירת הלוחות, השופך אור חדש על מהותו של רועה נאמן, מנהיג אמיתי ואוהב ישראל**

עמ' כג

בהא דלא היה דין גזילה ומזיק בשבירת הלוחות

יקשה דלכאורה היו ממון ציבור והוי מזיק דבר שיש בו שוויות / יסיק דלא שייך בלוחות נזק, דהמזיק ע"מ להיטיב אינו מזיק, וגם מחמת דלית בהו הנאה / יקשה דעדיין איכא בזה דין גזילה, ויבאר החילוק בין גדרי גזילה ומזיק / יבאר דליכא למימר דהיו הלוחות בשותפות דלית בה שוה פרוטה לכ"א / יבאר דא"א לישב כנ"ל אף לרש"י דס"ל דצ"ל שו"פ לכל אחד לענין בעלות / יסיק דלא היו נכסי ציבור ושאינו לוחות משאר חלקי המשכן דניתנו מתנה למשה

עיונים וביאורים

התורה - ירושה, מכר, או מתנה? ל
 "זכו ישראל לכתר תורה" - מה המשמעות? לא
 "אחזנוה ולא נעזבנה" - מה השייכות ל"מורשה"? לב

דרוש ואגדה

דירה' לקב"ה בתורה לג
 שמחים בתורה ומשמחים את התורה לד
 שמחה של מנהג גדולה משמחה דאורייתא? לד

תורת חיים

אנחנו הרגליים של התורה! לו
 יציאה מהסוכה למצב דגאולה לו

עניינו
של יום

שואלין
ודורשין

חידושי
סוגיות

פנינים

עניינינו של יום

למהות ותוכן המועד

”שישו ושמחו בשמחת תורה”

”שמחת תורה” בריקוד ולא בלימוד?

כיוון שעניין התורה הוא לימודה והבנתה בשכל, מדוע עיקר ביטוי שמחת גמרה של תורה הוא במנהג ההקפות והריקודים ברגלים בלבד, ולא בלימוד בה? / לימוד התורה - ”פתח לבי בתורתך” - מוכרח להיות בהבנה והשגה, דזהו דוקא כששכל וכוחות האדם נרגשים כ’מציאות דבר’. איך זה מתאים עם ”ונפשי כעפר לכל תהיה” השולל ומבטל את הרגשת מציאותו? / מדוע נוגע כל-כך עניין הדיבור בתורה, ועד כדי שאם חסר, ”אינה משתמרת”?

ביאור נפלא בכללות עניין התורה ולימודה, המאיר באור יקרות את פשר מנהג הריקודים בשמחת תורה כשספר התורה עטוף במעיל ולא ניתן אפילו ללמוד ממנו

אחד העניינים העיקריים דשמחת תורה הוא מנהג ההקפות – ”להקיף . . שבע הקפות עם הספרים סביב התיבה בשמחה גדולה, ולרקד בפניהם ולרנן ולסבב עמהם בשמחה רבה”¹.

ולכאורה, מנהג זה דורש ביאור: הלא סיבת השמחה היא ”שמחת תורה”, שמחת ”גמרה של תורה”. וכיון שעניין התורה הוא הלא לימודה והבנתה בשכל שבראש – היה צריך להיות

(1) ”סדר הקפות” בסידור רבינו הזקן.

עיקר ביטויי השמחה בלימוד התורה, ביתר כמות וביתר איכות, בעריכת 'סיום' ו'הדרן' וכו'; ואילו מנהג ההקפות – אין בו משום לימוד והבנת התורה, כי אם שמחה וריקודים ברגלים בלבד. דהלא בעת ההקפות, לא רק שאין עוסקים בלימוד והבנת התורה, אלא אף אין זה אפשרי באותה שעה, מאחר ואוחזים את ספרי התורה כפי שהם עטופים במעיל, שאז אין אפשרי ללמוד מתוכם!

ואף שגם בשמחת תורה צריך ללמוד השיעורים הקבועים בלימוד התורה, כפשוט – זהו מצד החיוב הכללי דלימוד תורה שישנו בכל יום; אבל לא מצינו שמפני עניין היום דשמחת תורה יתקנו הוספה מיוחדת בלימוד.

ככדי לבאר עניין זה, יש להקדים ביאור כללי בכללות עניין התורה ולימודה, על-פיו יתבאר אכן, שהאופן הכי מתאים לערוך את "שמחת תורה", הוא ההקפות באופן זה.

קדושת התורה תחילה

עיקר ועצמות התורה היא
קדושתה, שהיא "כלי
חמדתו שהיה משתעשע
בה בכל יום". ומטרת
נתינתה לישראל היא,
למען יוכלו "להתעצם
ולתדבק בקדושת
ורוחניות התורה"

איתא בגמרא²: "מאי דכתיב 'מי האיש החכם ויבן את זאת... על מה אבדה הארץ', דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירושו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, שנאמר 'ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם'. . . שלא ברכו בתורה תחילה".

ובביאור דברי הגמ' "שלא ברכו בתורה תחילה" איתא בב"ח³ (ומרומו ברכינו יונה⁴), שהגם שלמדו ריבוי תורה, היתה חסרה בלימודם הכונה "להתעצם ולהתדבק בקדושת ורוחניות התורה ולהמשיך השכינה כו";

וזהו הפירוש ב"אבדה הארץ" – "כלומר נחרבה ונשארה חומרית מבלי עובר שם קדושת השכינה".

"ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת, היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך, שהיתה השכינה ממש בקרבם כי היכל ה' המה, ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה".

ומבאר שם, שזהו התוכן דברכת התורה – "להודות לו על נתינת התורה לעמו ישראל כדי שיהיו דבקים בקדושתה ובשכינה ית'. והוא המכוון בברכת 'אשר בחר בנו' – על אשר קרבנו לפני ה' סיני ונתן לנו תורתו הקדושה, כלי חמדתו שהיה משתעשע בה בכל יום, כדי שתתדבק נשמתנו בעצמות קדושת התורה ורוחניותה ולהוריד השכינה בקרבנו כו".

(4) הובא בר"ן נדרים שם. שו"ע רבינו הזקן או"ח ר"ס מז.

(2) נדרים פא, א. ב"מ פה, ריש ע"ב.
(3) או"ח סי' מז.

והנמצא מדברים אלו, שבתורה ישנם ב' עניינים: א) לימוד התורה – בהבנה והשגה בשכל האדם; ב) הדבקות וההתאחדות בנותן התורה – קדושת התורה, שלמעלה מן השכל וההשגה.

והסדר שצריך להיות בזה הוא (כלשון הגמרא) – "ברכו בתורה תחילה":

דהנה, עיקר ועצמות התורה היא קדושתה, שהיא "כלי חמדתו שהיה משתעשע בה בכל יום". ומטרת נתינתה לישראל היא, למען יוכלו "להתעצם ולהתדבק בקדושת ורוחניות התורה", להתדבק בקב"ה נותן התורה – על-ידי לימודם ועיונם בה.

אמנם, בעת שעוסק האדם בלימוד התורה, בהבנת והשגת שכלו, אזי עלול להיות שלא תהיה נרגשת אצלו קדושת התורה – דכיון ועיקר עיסוקו בה הוא ב"חכמתכם ובינתכם" שבה, אפשר שתהיה אצלו, להבדיל, כשאר חכמות, ולא יהיה נרגש שתורתו של הקב"ה היא.

ולכן – תחילה, עוד קודם תחילת הלימוד, צריך לידע מהו עיקר התורה ומהי מטרת הלימוד – שזוהי ההתמסרות והדביקות בקדושת התורה ("ברכו בתורה תחילה"); ואחר-כך, כשלב שני, הוא הלימוד בתורה בהבנה והשגה. דאזי, גם הלימוד שהוא בהבנה והשגה בשכל האדם, 'חדור' ונרגשת בו קדושת התורה, שלמעלה מן השכל.



"ונפשי כעפר לכל תהיה"

והנה, החילוק בין ב' עניינים אלו שבתורה גדול הוא במאוד:

בלימוד התורה בהבנה והשגה, מודגשת מציאותו ומעלתו של האדם, שביכולת שכלו להבין ולהשכיל בתורה; אמנם העניין ד"ברכו בתורה תחילה" – הדביקות בנותן התורה, שהיא על-ידי הרגשת קדושת התורה שלמעלה מן השכל – הוא דוקא על-ידי 'ביטול' האדם – אי הרגשת מציאותו.

דהנה, מה שהאדם 'מתדבק' בקב"ה, בנותן התורה, הוא דבר פלא – דהלא ריחוק הערך בין הבורא לנברא עצום הוא במאוד, ולא קרב זה אל זה כלל וכלל, וכיצד אפשרי הדבר – שהאדם, הנברא השפל, יתדבק בקב"ה? אלא, שלזאת אכן צריך האדם 'לבטל' עצמו בתכלית, ולא להרגיש כלל את מציאותו – דאזי, כיון שאין נרגשת כאן מציאותו כנברא, אין היא מהוה סתירה לדביקותו כבורא.

ובזה מבואר גם נוסח הבקשה⁵: "ונפשי כעפר לכל תהיה, פתח לבי בתורתך". דלכאורה, לימוד התורה ("פתח לבי בתורתך") מוכרח להיות מתוך התלהבות ובהבנה והשגה, דזהו דוקא בעת ששכל וכוחות האדם נרגשים כ'מציאות דבר' הקיים ופועל פעולתו – ואילו 'ונפשי כעפר לכל תהיה' שולל ומבטל את הרגשת מציאותו – ולכאורה מהוה זה סתירה להבנה והשגה בתורה?

(5) נוסח תפילת אלקי נצור כו' (ברכות יז, א).

אלא – דבאם רוצים שיהיה "פתח לבי בתורתך" (לא שכל והבנה סתם, אלא) תורה שלך, תורת ה' – הנה כדי להיות 'כלי' ראוי לתורתו של הקב"ה, צריך תחילה לבטל עצמו מכל וכל – "כענף לכל", "כמדבר זה שהכל דשין עליו"⁶ – דעל-ידי ביטול זה דוקא נעשה האדם מוכשר 'לקבל' את תורתו של הקב"ה; ולאחר מכן – צריכה לבוא גם יגיעת האדם בכוח שכלו, בכדי שקדושת התורה תחדור גם בכוחות שכלו ולכו – "פתח לבי בתורתך".

קדושת התורה גם בלימוד השכלי

ובזה יבואר עניין נוסף תמוה, לכאורה, בשייכות ללימוד התורה:

דהנה, מצינו אשר הדיבור בדברי תורה, יש בו מעלה לגבי הבנת התורה⁷:

הדין הוא, ש"המהרהר בדברי תורה א"צ לברך"⁸ (ברכת התורה), מכיון ש"הרהור לאו כדיבור הוא", ו"כל מה שלומד בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו ואינו מוציא, אינו יוצא בלימוד זה ידי חובת מצות ולמדתם אותם"⁹;

ויתירה מזו: גם ההבנה שבתורה תלויה כדיבור התורה, וכמאמר חז"ל¹⁰ על הפסוק "חיים הם למוציאיהם"¹¹ – "אל תקרי למוציאיהם אלא למוציאיהם בפה", ו"אם ערוכה (לא רק בפה, אלא) ברמ"ח אברים משתמרת ואם לאו אינה משתמרת"¹².

ולכאורה – הלא בשעה שלומדים דברי תורה (מתורה שבעל-פה) ואין מבינים מה שאומרים, הרי נפסק להלכה¹³ ש"אינו נחשב לימוד כלל". כלומר, שעניין הלימוד (דתורה שבעל-פה) הוא בהבנת מה שלומדים – ומדוע אם כן נוגע כל-כך עניין הדיבור בתורה, ועד כדי כך, שאם חסר זה (לא די ש"אין צריך לברך" ואינו יוצא ידי חובת מצות "ולמדתם אותם", אלא גם) "אינה משתמרת" – אפילו הבנת התורה אינה משתמרת אצלו!

אולם על-פי ההסברה דלעיל מבואר זה היטב:

כי כיון שעיקר התורה הוא קדושתה – הדביקות בנותן התורה על-ידיה; לכן מוכרח גם לימוד התורה גופיה (ולא רק ההכנה קודם הלימוד) להיות באופן שיורגש בהבנה והשגה שבה שהיא תורת ה'.

ולכן מוכרח הלימוד להיות באופן של "למוציאיהם בפה", ועד – "ערוכה בכל רמ"ח אברים":

(9) הלי' ת"ת לרבינו הזקן פ"ב סי"ב.

(10) עירובין שם, רע"א.

(11) משלי ד, כב.

(12) עירובין שם. הלי' ת"ת לרבינו הזקן פ"ד

ס"ט.

(13) הלי' ת"ת שם פ"ב סי"ג.

(6) עירובין נד, א: "אם משים אדם עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו תלמודו מתקיים בידו".

(7) בענין תועלת ה"דיבור" בת"ת – ראה תניא רפ"ז (בשביל בירור נפה"ב וכו'). ד"ה יו"ט של ר"ה בספר המאמרים תרנ"ט (עיי"ז נעשה יתרון והוספה בהשכל – עיי"ש בפרטיות). ועוד.

(8) שו"ע רבינו הזקן או"ח סי' מז ס"ב.

דהנה, כיון שהתורה היא חכמתו של הקב"ה, הרי מובן לכל, שחכמה אלוקית היא שלא בערך כלל לחכמה אנושית – שכל הנבראים, ואין שיך כלל שיוכלו הנבראים (מצד עצמם) 'לקלוט' ו'לתפוס' חכמה אלוקית זו בשכלם;

ואדרבה: בשעה שיהודי לומד תורה עם כוח שכלו, שהוא הכוח הכי נעלה שבו, אשר בו היא מעלת מין האדם – הרי נרגשת כאן 'מציאותו'. וכיון שכן, הרי זה 'מפריע' ומהווה סתירה להשגת התורה!

[והדברים קל וחומר: איתא בגמ'¹⁴ שאין שיך שיראו לאדם אפילו בחלום "פילא דעייל בקופא דמחטא". והלא אם הפיל, שהוא מציאות גשמית מוגבלת, מושלל לגמרי שיכנס במציאות גשמית אחרת ("קופא דמחטא"), מפני היותה קטנה הימנו (ועד שאין מראים זה אפילו בחלום) – עאכו"כ התורה, שהיא "כלי חמדתו" של הקב"ה, שהוא בלי גבול האמיתי, ודאי שאינו אפשרי כלל שתיכנס ותיתפס בשכל האדם המדוד ומוגבל!].

– ולכן, בעת שלימוד התורה הוא בכוח השכל לבד, אזי "אינה משתמרת" – אין שיך שיהיה ללימודו קיום. וכפי שהגמ' מספרת¹⁰ ש"תלמיד אחד . . שהי' שונה בלחש . . שכח תלמודו";

משא"כ כאשר מקשרים את לימוד התורה עם דיבור ה"פה" ו(יתירה מזו) עם "רמ"ח אברים" – הכוחות הפחותים שבאדם, ולא רק עם השכל, בו ניכרת מעלת האדם – בזה מודגש, שאין הוא חושב 'ליקח' את התורה רק מצד כוחותיו הטובים ומעלת שכלו, אלא – יודע הוא שהתורה היא חכמה אלוקית, דלשם הבנתה צריך הוא לבטל את מציאותו, ולכן, לומד הוא באופן ש'יורד' ממעלתו ו'לוקח' את התורה בכל רמ"ח איבריו; אזי יכולה "תורתו של הקב"ה" הבלתי מוגבלת להיקלט בו בפנימיות – תורתו "משתמרת".



שמחה בעיקר ועצמיות התורה

על-פי ביאור יסודי זה במהותה של התורה, יתבאר לנו היטב גם בנידון-דין – מאי טעמא חוגגים את השמחה עם התורה, באופן דהקפות וריקוד דוקא:

כיון שעיקר עניין התורה הוא, כנ"ל, לא השכל וההבנה שבה, אלא קדושת התורה. ורק בכדי שהתורה 'תחדור' במהות האדם וכוחותיו, שאף הם יהיו קשורים עם קדושת התורה – לכן נתן הקב"ה שיהיה אפשרות גם ללומדה (כנ"ל);

אופן הריקוד דשמחת תורה הוא כפי שהתורה כרוכה במעיל, באופן שאין אפשרי ללמוד בה – מאחר ובכך באה לידי ביטוי שמחתנו בעיקר ואמיתית עניין התורה: השמחה אינה בהשגה והבנה של תורה, אלא בכך שעל-ידי הלימוד והקריאה בתורה, מתדבקים בקדושת התורה, קב"ה נותן התורה.

וכשם שנתבאר לעיל, שההתדבקות בקדושת התורה צריכה לקדום ללימוד וההבנה בה ("ברכו בתורה תחילה") – כן הוא גם עניין שמחת תורה, שהיא בתחילת עבודת השנה החדשה: דלאחרי עבודת התשובה, תיקון כל החטאים וההכנה (לשנה החדשה) באלול, ראש-השנה, עשרת-ימי-תשובה, יום-הכיפורים, סוכות ושמיני עצרת, בעת שמתחלת עבודת השנה החדשה – הרי צריך להדגיש ולעסוק בקדושת התורה, שהיא תורת ה', בכדי שגם לאחרי זה – במשך כל השנה, הנה גם לימוד התורה בשכל והבנה, יהיה חדור בקדושתה.

אמנם, אף שהשמחה דשמחת תורה מתבטאת בעיקר על-ידי הריקוד ברגלים, עם זאת, מקיפים עם הספר סביב שולחן הקריאה – מקשרים את שמחת התורה עם הקריאה בה – לימוד של תורה, ואף קודם הקפות אומרים הפסוקים של "אתה הראת" – פסוקים של תורה:

כי מאחר וחודש תשרי הוא חודש כללי, וצריך ליקח ממנו כוחות על קיום התורה ומצוות של כללות השנה – לכן מוכרח החודש לכלול (בענייניו הכלליים) גם את לימוד התורה שבכל השנה – לא רק היסוד של לימוד התורה, הביטול לתורה ולקדושתה שמתבטא באופן הריקוד, כנ"ל, אלא גם את הבנין – הלימוד בפועל ממש. אלא שבשמחת תורה, כשאוחזים בחיזוק היסוד – העיקר הוא הריקוד ברגלים, והוא העניין המודגש בגילוי, ואילו עניין הלימוד הוא רק ברמז.



התורה שבהשגה – בי"ת ולא אל"ף

עניין זה שייך גם לפרשת בראשית, תחילת התורה, אותה מתחילים לקרוא בשמחת תורה:

דהנה, ידועה השאלה¹⁵ – מדוע התורה מתחלת באות ביי"ת ("בראשית"), ולא באות אל"ף, האות הראשונה באותיות האב-ב?

וע"פ הביאור הנ"ל מבואר זה בפשטות: דהלא נתבאר בסדר לימוד התורה – דהעניין הראשון בלימוד התורה הוא – להידבק בקדושת ורוחניות התורה, ורק לאחר זה בא עניין הלימוד בהבנה והשגה.

וזהו הביאור מדוע התורה פותחת ביי"ת ולא באל"ף:

אל"ף מציין את הדבר הבא ראשון, ואילו ביי"ת – את הדבר השני לו; וזוהי הדגשת התורה – דמה שלומדים אנו בתורה (המתחלת ביי"ת), ההבנה והשגה שבתורה – זהו כבר ה"בי"ת של תורה, העניין השני; והדבר הראשון, ה"אל"ף דתורה – הוא ההתקשרות בנותן התורה ובקדושת התורה שלמעלה מהבנה והשגה, למעלה מציור אותיות, שזה צריך להיות עוד קודם ה"ב(ראשית)" דתורה, כהכנה ללימוד התורה.

וזהו שמתחילין לקרוא פרשת בראשית בשמחת תורה, שעניינו הוא, כנ"ל – התקשרות ישראל עם קדושת התורה ונותן התורה: דעל-ידי ההכנה בשמחת ההקפות, הנה ביום שמחת תורה גופא, מתחילים את הקריאה והלימוד בבראשית – המתחיל ביי"ת, דמרגישים אשר הלימוד וההבנה וההשגה הוא הענין השני בתורה; וההתחלה דתורה – היא ההתמסרות לנותן התורה.



(15) תדבאר פל"א (קרוב לסופו) [ע"ד ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א (קרוב לסופה)]. רבותינו בעה"ת וחזקוני ריש פר' בראשית. ועוד.

שואלין ודורשינ

עינים וביאורים בענייני המועד

השבח הנפלא ביותר: שבירת הלוחות

"לעיני כל ישראל" – "שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם". האם זהו שבחו של משה רבינו? / "מסיימים בטוב". כיצד יתכן, שסיום וחותם התורה יהיה אודות שבירת הלוחות, עניין בלתי רצוי בתכלית? / ביאור טעמו של משה רבינו בשבירת הלוחות, השופך אור חדש על מהותו של רועה נאמן, מנהיג אמיתי ואוהב ישראל

שבירת הלוחות – שבחו של משה רבינו?

והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר² 'אשר שברת' – יישר כחך ששברת³.

ולכאורה, מה שבחר רש"י לפרש הכתוב באופן זה⁴ – תמוה הוא:

דהנה, תוכן הכתובים כאן הוא אודות שבחו של משה וגודל מעלותיו, וכפרש"י

א.

על הפסוק "ולכל היד החזקה גו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל" – סיומה וחותמה של פרשת וזאת הברכה ושל התורה כולה – מפרש רש"י התיבות "לעיני כל ישראל": "שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר¹ 'ואשברם לעיניכם'

(4) ולא כפירוש כמה פשטני המקרא (רמב"ן. בחיי. וראה גם ספורנו, אוה"ח ועוד כאן. מו"נ ח"ב פל"ה), ש"לעיני כל ישראל" (אינו עניין בפני עצמו, אלא) בא בהמשך ל"היד החזקה" ו"המורא הגדול" – ש"נעשו לעיני כל ישראל".

(1) עקב ט, יז.
(2) תשא לד, א. עקב י, ב.
(3) ומקורו בספרי עה"פ, וז"ל: "בשברי לוחות נאמר . . . ואשברם לעיניכם וכאן הוא אומר אשר עשה משה לעיני כל ישראל".

ב.

והנה, בביאור השאלה הראשונה – כיצד מתאים עניין שבירת הלוחות עם מעלות משה המנויות כאן – כתבו מפרשי רש"י⁹, שמטעם זה הוסיף רש"י¹⁰ "והסכימה דעת הקב"ה לדעתו, שנאמר 'אשר שברת' יישר כחך ששברת" – בכדי להדגיש דעם היות ששבירת הלוחות מצד עצמה אינה עניין של מעלה, מכל מקום יש בזה משום שבח בנוגע למשה שהרי "הסכים השם על ידו".

אבל תירוץ זה צריך עיון – דהרי סוף סוף שבירת הלוחות עצמה היא דבר בלתי רצוי והיפך השבח לגמרי. ודוחק גדול לומר שבכדי לרמז "שהסכים השם על ידו", יצרף הכתוב את העניין דשבירת הלוחות (שמצד עצמו הוא בלתי רצוי בתכלית) עם כל המעלות הנפלאות של משה (נבואתו, האותות בארץ מצרים, קבלת הלוחות וכו'), ומה גם – בסימון וחומתן!

[ובפרט, שתוכן שבח זה "הסכים השם על ידו" – מצינו גם בעניין נעלה וטוב, "הוסיף משה יום אחד מדעתו"¹¹ (במתן תורה); נוסף לכך שמצינו כמה פעמים, שעל-ידי

על הכתובים כאן⁵: "אשר ידעו ה' פנים אל פנים" – "שהיה לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה"; "ולכל היד החזקה" – "שקיבל את התורה בלוחות בידיו"; "ולכל המורא הגדול" – "נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא";

ואיך מתאים לפרש, שלאחרי מעלות גדולות ונפלאות אלו, יסיים הכתוב (ב"לעיני כל ישראל" –) ש"נשאו לבו לשבור הלוחות ליעניהם"?!

ותמיהה נוספת עולה מפירוש זה: ידוע הכלל⁶ ש"מסיימים בטוב". וכיצד יתכן, שסיום וחותם התורה כולה יהיה אודות שבירת הלוחות, עניין בלתי רצוי בתכלית?

ושאלה זו היא גם בנוגע ללשון רש"י, שמסיים פירושו על התורה בתיבת "ששברת" – דלכאורה, אפילו אם ישנו הכרח לפרש ש"לעיני כל ישראל" קאי על שבירת הלוחות, הוה ליה לרש"י לסדר דבריו באופן שסיומם לא יהיה בתיבת "ששברת"⁷, עניין בלתי רצוי, כי אם בהתיבות "יישר כחך" או "הסכימה דעת הקב"ה לדעתו" וכיוצא בזה⁸.

(5) לד, י ואילך.

(6) ראה ברכות לא, א. רש"י סוף איכה (בנוגע ל"דברי תוכחה" – והרי משנה תורה הם דברי תוכחה (רש"י ריש פ' דברים)). תוס' סוף נדה.

(7) וע"ד ל' הספרי כאן.

(8) ולהעיר מגירסת דפוס א' "אשריך..". (בצילום דפוס א' מטושטש, וצריך בירור), ובכמה כת"י רש"י (שתח"י) "אשרי תלמיד שרכו מודה לו". אבל בדפוס שני ודפוס רש"י הנפוצים ליתא.

(9) רא"ם, שפ"ח ועוד.

(10) ממקום אחר בחז"ל – שבת פז, א. יבמות סב, א. אדר"נ פ"ב, ג.

(11) רש"י יתרו יט, טו (בפי' הא'), אלא שלא סיים כמו כאן (וכל' חז"ל במקומות שבהערה הקודמת)

[במפרשי רש"י כ' שהכרחו של רש"י שקאי על שבירת הלוחות, הוא מפני דהול"ל "לכל ישראל" וכיו"ב (רא"ם, גו"א ודבק טוב ועוד); ובתורת כאן, דאין לפרש שמוסב אלמעלה, משום שבכל פרט שבכתוב זה מתבאר ענין גדולה יתירה – ומה מעלה יתירה יש בזה שעשאם לעיני כל ישראל? (ויש להוסיף, שע"פ פרש"י שקאי על שבירת הלוחות יומתק ל' הכתוב "אשר עשה משה", משא"כ לפי הרמב"ן כו' שצריך לפרש ש"הכין והראה זה");

אבל זהו רק הכרח ש"לעיני כל ישראל" הו"ע בפ"ע, אבל גוף התמיהה שבפנים במקומה עומדת – כיצד מתאים לכלול שבירת הלוחות, שמצ"ע היא דבר בלתי רצוי בתכלית, עם כל המעלות הנפלאות שנמנו בכתוב לפני?].

משה רבינו¹⁵; ולא עוד אלא – דכיון שנאמרה לאחרי כל מעלותיו הנפלאות האמורות לפני זה (כולל מעלת קבלת הלוחות – "שקיבל את התורה בלוחות בידיו"), ובסיומן וחותרמן – הרי מעלה זו עולה על כולנה.

וְזוּמָה שכתב רש"י בהמשך דבריו "והסכימה דעת הקב"ה לדעתו" – אין כוונתו שזהו כל תוכן השבח (כביאור המפרשים הנ"ל), אלא – רק כתוספת ראייה שבשבירת הלוחות ישנו שבח¹⁶.

ולפי זה יתיישב מה שסיימה התורה ב"לעיני כל ישראל", "שנשאו לבו לשבור את הלוחות" דוקא (וכן רש"י מסיים פירושו על התורה בתיבת "ששברת" דוקא) – מאחר ושבירת הלוחות יש בה מעלה ושבח גדול ביותר למשה, כדלקמן.

תפלתו פעל משה שהקב"ה 'יסכים' עימו ויבטל גזירה שנגזרה על ישראל וכדומה¹² – ומה טעם שדוקא בשבירת הלוחות (הקשורה עם חטא העגל, עליו נאמר¹³ "וביום פקדי ופקדתי וגו'") יביא הכתוב את העניין ד"הסכים הקב"ה"¹⁴.

ועוד – דלפירושה, חסר העיקר מן הספר: בלשון הכתוב ("לעיני כל ישראל") נרמז רק המעשה דשבירת הלוחות לעיניהם, ואילו לשבחו של משה (הסכמת השם על ידו) אין כאן כל רמז.

ג.

אלא, מוכרחים אנו לומר – שלדעת רש"י, הפעולה דשבירת הלוחות עצמה, היא עניין נעלה ביותר המורה על מעלתו ושבחו של

משה רבינו מוסר נפשו עבור ישראל

(א) על הפסוק¹⁷ "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים גו'" (האמור בנתינת לוחות שניות) מפרש רש"י¹⁸: "פסל לך – משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם

ד.

הביאור בזה:

בביאור טעמו של משה בשבירת הלוחות, מובאים ברש"י שני טעמים:

ע"פ פנימיות העניינים.

(16) ראה רמב"ן ב"ב יד, ב (וכן בחידושים המיוחדים להריטב"א שבת פז, א. רשב"א הובא ב"הכותב" לע"י שם – הובאו בכמה מפרשי רש"י כאן) דשבירת הלוחות חביבה לפני המקום, דאל"כ לא הי' אומר לשומם בארון. ע"ש. ועכצ"ל שאינו רק משום שמשה היה צודק בשבירתם (מהק"ו דמה פסח כו'), אלא שיש בזה ענין של מעלה וחביבות. וראה גם לקוטי שיחות ח"ד ע' 30 ואילך. חכ"ו ע' 249 ואילך.

(17) תשא לד, א.

(18) מתנחומא תשא ל. וראה שמו"ר רפמ"ג. שם רפמ"ו. תנחומא עקב יא. אדר"נ פ"ב, ג.

ש"הסכים הקב"ה על ידו". ולהעיר ממשכיל לדוד על פרש"י בהעלותך (יב, ח), דמ"ש רש"י (מספרי) שם "אמרתי לו לפרוש מן האשה" אינו סתירה למחז"ל (שם) שזהו אחד מהדברים שעשה משה מדעתו. אבל ראה לקוטי שיחות ח"ח ע' 288.

(12) וראה ברכות לב, סע"א – לענין תפלת משה על ישראל: אשרי תלמיד שרבו מודה לו (וראה לעיל הערה 8).

(13) תשא לב, לד. וראה רש"י שם.

(14) ועוד ועיקר: עניין זה אינו שבחו של משה דוקא, וכפרש"י (פינחס כז, ז) גבי בנות צלפחד "אשרי אדם שהקב"ה מודה לדבריו".

(15) וראה להלן עמ' שמח ואילך, הביאור בזה

ויש לומר – שהטעם הראשון (כ"ל ישראל מומרין ואתננה להם") בא בעיקר לבאר הסיבה להעדר הנתינה דהלוחות לישראל – אבל זהו אינו טעם (מספיק) עדיין לשבירת הלוחות (שזהו היפך כבוד התורה²²); ואילו הטעם השני הוא נתינת טעם והסברה מה היתה סיבתו של משה לשבור את הלוחות²³ – בדוגמת קריעת הכתובה על-ידי השושבין²⁴.

ועל-פי זה, כיון דעסקינן הכא בשבחו ומעלתו של משה בשבירת הלוחות, שעל כך נאמר לו "פסל לך" (אשר שברת – יישר כחך ששברת²⁵ – מובן, שתוכן השבח (אליו מתכוון רש"י כאן) מודגש (בעיקר) בטעם השני, בכדי להגן על ישראל, שהוא הטעם למעשה שבירת הלוחות²⁶, וכדלקמן.

ה.

דהנה, מובן בפשטות גודל ויוקר ערכם של הלוחות, ובפרט בעיני משה רבינו, שהרי "הלוחות מעשה אלקים המה" . . . מכתב אלקים²⁷, והוא זכה לקבלם מידי הקב"ה

השפחות, מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע, עמד שושבינה וקרע כתובתה. אמר: אם יאמר המלך להורגה אומר לו עדיין אינה אשתך. המלך זה הקב"ה, השפחות אלו ערב רב, והשושבין זה משה, ארוסתו של הקב"ה אלו ישראל". כלומר, כוונת משה בשבירת הלוחות היתה להגן על ישראל ולהצילם מעונש כו' (בדוגמת קריעת הכתובה על-ידי השושבין).

(ב) במעשה שבירת הלוחות, על הפסוק¹⁹ "וישלך מידי את הלוחות וישבר גו'", מפרש רש"י²⁰ – "אמר: מה פסח שהוא אחד מן המצוות אמרה תורה²¹ 'כל בן נכר לא יאכל בו', התורה כולה כאן וכל ישראל מומרים ואתננה להם?" – והיינו, שטעמו דמשה בשבירת הלוחות היה, משום שלא היו ראויים ישראל לקבל את התורה.

והנה, מכך שאין רש"י מביא שני טעמים אלו בתור שני פירושים חלוקים, מובן, שלשיטת רש"י תרוייהו איתנהו בה, ושתי כוונות היו למשה בשבירת הלוחות: (א) מפני כבוד התורה – שלא רצה ליתנה ל"מומרים", (ב) בכדי להגן על ישראל מן העונש כו'.

(24) אבל ראה לקוטי שיחות חכ"ו ע' 248-9 והערה 11. וראה לקמן הערה 48.

(25) ועפ"ז יומתק זה שרש"י מביא טעם זה דוקא על הפסוק "פסל לך", שסיומו "אשר שברת – יישר כחך ששברת".

(26) בגמ' (שבת ויבמות שם) הובא הענין ד"יישר כחך ששברת" בהמשך להק"ו מפסח (וראה גם פרש"י – כגירסת השטמ"ק – מנחות צט, ריש ע"ב. רבינו גרשום שם. ועוד). אבל בפרש"י עה"ת, פשוטו של מקרא, מסתבר לומר ש"יישר כחך" הוא בגלל הצלתן של ישראל, ככפנים. וראה גם עץ יוסף לתנחומא עקב שם ולע"י מנחות שם. משכיל לדוד כאן. ועוד. וראה הערה הקודמת.

(27) תשא לב, טז.

(19) תשא לב, יט.

(20) משבת ויבמות שבהערה 10. תנחומא תשא שם.

(21) בא יב, מג.

(22) כקושיית המפרשים (בחיי תשא לב, טז. פענח רזא ומושב זקנים (שם, יט). ועוד. צפע"נ עה"ת (שם, טו). ועוד) – מדוע (ואיך) שבר משה את הלוחות.

(23) אבל לאידך – לולא טעם הראשון (שע"פ תורה אא"פ ליתן תורה לישראל) אינו מובן איך הותר למשה לא לקיים שליחות הקב"ה למסור הלוחות לישראל (וראה נחלת יעקב כאן, דזה שמשה ה' בטוח שיסכים הש"י על ידו הוא משום שדרש הק"ו כו'). ועוד י"ל. ואכ"מ.

בכבודו ובעצמם²⁸ – נוסף על החביבות של לדברי תורה בכלל²⁹.

ואעפ"כ, כאשר ראה משה רבינו, הרועה הנאמן ואוהבם של ישראל, שיש מקום לחשש שמציאות הלוחות (שהם בדוגמת ה'כתובה') יכולה לפגוע בישראל ח"ו, לא היסס כלל וכלל אף לרגע (ואף לא שאל את הקב"ה), ותיכף ומיד שבר את הלוחות כדי להצילם מעונש.

ועוד זאת – ששבירתו את הלוחות היתה עבור הצלת חלק קטן מעם ישראל בלבד, ואף הם – היו במצב ירוד ביותר, שנכשלו בחטא העגל³⁰, ואעפ"כ, בכדי להגן עליהם לא היסס משה רבינו לשבור את הלוחות!

וזוהי מעלתו הנפלאה של משה רבינו, מנהיג ישראל, רועם הנאמן של ישראל – דלא זו בלבד שמצינו בו ש'הפקיר' את כל מציאותו, ואמר "ואם אין מחני נא מספרך", "מכל התורה כולה"³¹, בכדי להגן על כלל ישראל – אלא עוד זאת, ששבר את הלוחות שקיבל מאת הקב"ה בכבודו ובעצמו, בכדי להגן על אלה שנכשלו בחטא העגל!

וזוהו שלאחרי שמונה התורה כמה וכמה מעלות גדולות ונפלאות של משה רבינו, מסיימת היא במעלה הגדולה ביותר – "לעיני כל ישראל", "שנשאו לבו לשבור הלוחות" – שכן, רק בשבירת הלוחות בא לידי ביטוי גדול מסירת נפשו של משה רבינו עבור ישראל, שבשביל להגן עליהם שבר את הלוחות.

"נשאו ליבו לשבור את הלוחות לעיניהם"

את העניין דשבירת הלוחות באופן שבירתם דוקא, "לעיני כל ישראל" – שלכאורה אינו אלא עניין צדדי³² – ולא במעשה השבירה גופיה³³?

(ב) מהו הדיוק בלשונו של רש"י "שנשאו לבו לשבור את הלוחות" – דלכאורה (א) הוה ליה לומר באופן קצר "ששבר את הלוחות"; (ב) עכ"פ הוה ליה לנקוט

1.

על-פי ביאור זה, יתבארו אל נכון דיוקי לשון רש"י כאן, הדורשים לכאורה ביאור:

(א) רש"י מדייק לומר "לשבור את הלוחות לעיניהם שנאמר ואשברם לעיניכם", ובפשטות – היינו מפני שבפרט זה הוא הרמז בלשון הכתוב "לעיני כל ישראל"; אמנם הא גופא טעמא בעי – מדוע בא הכתוב לרמז

(31) תשא לב, לב ובפרש"י שם. וראה ברכות לב, א. ועוד.

(32) ולהעיר מש"ך עה"ת כאן, שפירש כל הכתוב על שבירת הלוחות.

(33) ובפרט, שאינו עניין מיוחד לשבירת הלוחות דוקא, שהרי כמה מהענינים המנויים בהכתובים כאן נעשו "לעיני כל ישראל", כנ"ל הערה 4 מהמפרשים.

(34) וליתא בספרי עה"פ.

(28) וכפרש"י כאן "לכל היד החזקה – שקיבל את התורה בלוחות בידיו".

(29) ועד שהתורה נקראת על שמו, וכמ"ש (מלאכי ג, כב) זכרו תורת משה עבדי. ובשמו"ר (פ"ל, ד) ועוד – שזהו לפי שחסר נפשו עליה.

(30) שרק מספר קטן נכשלו בפועל – ראה תשא לב, לה. וראה רש"י שם, כ (וראה לקוטי שיחות חט"ז ע' 409 ואילך). וצע"ק מל' רש"י הנ"ל "כל ישראל מומרים". ואולי כי אז עדיין לא ידע משה מי חטא בפועל.

(ב) כיון ששבח משה בשבירת הלוחות הוא בגודל הרגש דאהבת ישראל בלבו של משה, עד כדי למסור נפשו בשביל הגנת ישראל – לכן נקט רש"י "שנשאו לבו לשבור הלוחות" [דלשון זה (נשיאת הלב) מורה על נדיבות הלב לעניין טוב (על דרך הלשון גבי נדבת המשכן "כל איש אשר נשאו לבו"³⁵, ועוד³⁶)] ולא "שעלה בדעתו" – כי רגש אהבת לבו לישראל הוא הוא שהביאו לשבור את הלוחות.

ויש להוסיף (בדרך הרמז עכ"פ) – שבלשון "נשאו לבו לשבור הלוחות" מרמז רש"י, שבכדי "לשבור הלוחות" הוזקק משה לעניין של הרמה והגבהה ("נשאו") ברגש הלב: דהרי כבודו ויראתו את התורה היו גדולים מאד, ולכן, כדי "לשבור הלוחות" היה צריך לנשא ולהגביה את האהבה שבלב ביותר – לעורר בלבו אהבת ישראל גדולה כל כך – עד כדי שתכריע את יראתו וכבוד התורה שלו, ולשבור את הלוחות כדי להציל את ישראל³⁷.

"עלה בדעתו" – כהמשך לשון רש"י עצמו "והסכימה דעת הקב"ה לדעתו", ומה עניין נשיאת לב לשבירת הלוחות?

אמנם, על-פי המבואר לעיל, דמעלת משה בשבירת הלוחות היא – גודל אהבת ישראל שלו, מתורצים דיוקים אלו:

(א) מה שבחר הכתוב לרמז את מעשה שבירת הלוחות בכך שהיתה "לעני כל ישראל" דוקא – היינו מפני שבזה מודגשת מעלת משה – גודל אהבת ישראל שלו. דהרי בכך שהיתה שבירת הלוחות "לעני כל ישראל" היה משום היפך כבוד התורה ביותר וביותר, ואעפ"כ, מסירות נפשו של משה עבור ישראל גדלה כל כך, עד שגברה אפילו על היפך כבוד התורה באופן כזה.

[ובדרך הרמז יש להוסיף – ששבירתו את הלוחות "לעני כל ישראל" דוקא (והדגשת עניין זה בכתוב), היתה בכדי לנטוע בלבם של כל ישראל, עד סוף כל הדורות, את העניין דאהבת ישראל בתכלית השלימות].

סיום התורה – בהיפך שבח התורה וכבודה?

של משה בגודל אהבתו ומסירת נפשו עבור ישראל, ואף משום גודל מעלתם של ישראל, יש בזה – שגם כשהם במצב ירוד ביותר, הנה כדי להגן עליהם ולהצילם מעונש כו' כדאי אפילו לשבור את הלוחות;

מכל מקום, בנוגע לתורה עצמה – הלא זהו היפך השבח, דהרי שבירת הלוחות זהו "ביטולה של תורה"³⁹ והיפך כבודה⁴⁰!

ז.

אמנם עדיין צריך ביאור:

על-פי הכלל³⁸ ד"הכל הולך אחר החתום" מסתבר לומר, שסיום וחותם התורה צריך להיות בעניין המבטא את מעלת התורה.

ותמוה: אף שעל-פי הביאור דלעיל יוצא, שסיום התורה הוא בדבר טוב – שבח

משה לישראל היא גדולה יותר מהתקשרותו עם התורה.

(38) ברכות יב, א.

(39) ל' חז"ל (מנחות צט, ריש ע"ב. וש"נ) בנוגע לשבירת הלוחות. ואף שממשך שם "שבטולה

(35) ויקהל לה, כא.

(36) ויקהל שם, כו, לו, ב.

(37) ראה גם בארוכה לקוטי שיחות חכ"א (ע' 175

ואילך) בטעם תפלת משה על עושי העגל באופן של "ואם אין מחני נא מספרך גוי" – כי התמסרותו של

ח.

ויש לומר הביאור בזה:

איתא בתנא דבי אליהו רבה⁴¹: "שני דברים יש בעולם.. תורה וישראל, אבל איני יודע איזה מהם קודם⁴², אמרתי לו: בני, דרכן של בני אדם אומרים התורה קדמה.. אבל אני אומר ישראל קדמו".

ולכאורה יש לעיין בדברי תדבא"ר אלו – הלא כל עניין התורה לא יתכן בלא ישראל, שלהם נאמרו כל ציוויי התורה והם המקיימים אותם⁴³ – ועל־כרחך צריך לומר שישראל קדמו [וכמפורש במדרש⁴⁴ "מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר.. אילולי.. ישראל עתידין לקבל את התורה לא היה כותב בתורה צו את בני ישראל דבר אל בני ישראל"]. וכיון שכן, מהו הספק "איזה מהם קודם", עד שצריכים לאליהו לחדש "אני אומר ישראל קדמו"?

אלא, הביאור בזה: לולא החידוש דאליהו ("אני אומר ישראל קדמו"), אפשר היה לומר שקדימת ישראל לתורה היא (רק) קדימה בזמן, אבל עדיין אפשר לומר – שבמעלה וחשיבות – התורה היא עיקר, וקודמת לישראל⁴⁵; וזהו החידוש ד"אני אומר ישראל קדמו": קדימת ישראל לתורה היא גם (ובעיקר) קדימה במעלה, דמעלתם של ישראל קודמת וגבוהה ממעלת התורה.

ואולי יש לומר אף יתירה מזו – דמטרת נתינת התורה היא, בכדי שעל־ידה תבוא לידי גילוי המעלה (הגבוהה ממנה) – מעלתם של ישראל [וכמו שמצינו בדברי חז"ל, שהתורה היא בשביל ישראל: "מפני מה חביבין דברי תורה על הקב"ה.. מפני שדברי תורה מכריעין את ישראל לכף זכות"⁴⁶].

ובזה מבוארת השייכות ד"לעיני כל ישראל" (שבירת הלוחות) עם "גמרה של תורה":

לה' ראשית תבואתה" נויש להסביר הראיה ע"פ המבואר באור התורה תבוא (ע' תתולד) דזה ש"ישראל קדמו שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתה" – "הר"ע הביכורים שקודמים לתרומה", ענין התורה, "תורה מ', התורה דאתייהבית בארבעים יום" (אבל ראה פרש"י ירמ"י שם "קדש ישראל, כתרומה").

(45) ומעלתם של ישראל היא שרק הם ביכולתם לקיים את ציוויי התורה. ראה תורה אור שמות נג, ד ואל"ך. לקוטי תורה אחרי כו, ב. ובכ"מ.

(46) תדבא"ר שם. ובהמשך הדברים: משל למלך ב"ו שיש לו בנים ועבדים הרבה בתוך ביתו ויש לו למלך עבד זקן ביניהם שהוא מלמד את בניו דרכים נאים.. ואוהב את העבד הזקן.. אלמלא עבד זקן זה שהוא מלמד את בני דרכים נאים כו' מה יהי עליהן, כך דברי תורה כו'". והיינו שהעיקר הם ישראל – בנים, ומעלת התורה היא שעל ידה מתגלית מעלתם של ישראל, בדוגמת ה"עבד זקן" שע"ז שמחנך את בן המלך, מתגלית מעלתו של בן המלך. וראה הערה הבאה.

.. זהו יסודה" – הרי זה רק מצד התוצאה דשבירת הלוחות (כלשון רש"י שם "כיון דנתכוין לטובה"), אבל עצם הענין דשבירת הלוחות הוא "ביטולה של תורה".

(40) ואף שלכאורה יש בשבירת הלוחות כבוד התורה, שלא נתנה למומרים – ה"ז רק בהעדר נתינתם לישראל, אבל לא בשבירתם.

(41) פ"ד.

(42) ולהעיר מפרש"י בראשית (א, א) שתורה וישראל נק' "ראשית".

(43) כההמשך בתדבא"ר (כהגירסא שהובאה בהערה הבאה) – שאינו מובן מעיקרא מה קס"ד?! (44) ב"ר פ"א, ד (וראה במדב"ר פ"א, יד. שמו"ר דלקמן הערה 48). – ולהעיר שבכמה מקומות (ספר המאמרים ה"ש"ת ע' 61. ועד"ז ספר המאמרים תרנ"ט ע' יג. המשך 'בשעה שהקדימו – תער"ב' ח"ג ס"ע א'רנא. ועוד) הובא בשם תדבא"ר "ואיני יודע כו' כשהוא אומר צו את בני דבר אל בני" אומר אני ישראל קדמו". – אבל בתדבא"ר שלפנינו הובאה הראי' מהכתוב (ירמ"י ב, ג) "קודש ישראל

דישראל קדמו לתורה (והתורה היא בשביל ישראל⁴⁸) – עד כדי ששוברים את הלוחות (דהוי "ביטולה של תורה") בכדי להצילם!

לומר לך – ששלימותה ותכליתה של כל התורה היא – "צו את בני ישראל, דבר אל בני ישראל": להביא לידי גילוי את מעלתם של ישראל, שהיא למעלה ממעלת התורה – "ישראל קדמו".

ב"גמרה של תורה", סיומה וחזתמה של התורה כולה, הוא מקום הראוי שיבוא בו התוכן (ה'סך הכל' והתכלית) של התורה כולה; וזה אכן מודגש בתיבות שבסיום התורה "לעיני כל ישראל" – "שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם":

בשבירת הלוחות עבור הצלת ישראל (שזהו טעם השבירה שבו עסקינן הכא) – מודגשת מעלתם של ישראל על התורה⁴⁷ –

מעלת ישראל – תוכן היו"ט דשמיני עצרת

לבד – "משל למלך . . אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך"⁵². היינו, שהענין דשמחת תורה הוא: גילוי מעלתם וחיבתם של ישראל, עד לאופן ד"היו לך לבדך ואין לזרים אתך"⁵³, ובלשון הזהר⁵⁴ – "לא אשתכח במלכא אלא ישראל בלחודוהי".

ויש להוסיף, דבשמחת תורה מודגשת ומתגלה אף מעלתם של ישראל ש"קדמו" אף לתורה:

ט.

ויש לבאר, דעניין זה מודגש גם בתוכן היום דשמחת תורה (שמיני עצרת) – שבו מודגשת ומתגלה מעלתן של ישראל:

וכדברי הגמ' הידועים, שהקרבן ד"פר אדא איל אדא⁴⁹ שמקריבים בשמיני עצרת – הוא "כנגד ישראל"⁵⁰ "פר יחידי . . כנגד אומה יחידה"⁵¹. דלאחר שבימי חג הסוכות מקריבים שבעים פרים, כנגד שבעים אומות העולם, באה ביום זה לידי גילוי אהבת הקב"ה לישראל עמו, ששמח הוא עימם

כי אם אין ישראל יכולים לקבל התורה, שוב בטלה חשיבות התורה עצמה, ככפנים [ועפ"ז, גם בטעם זה מודגשת מעלת ישראל על התורה].

(49) פינחס כט, לו.

(50) רש"י עה"פ.

(51) סוכה נה, ב. וראה פרש"י פינחס שם, לה-לו.

(52) סוכה שם.

(53) משלי ה, יז. וראה ספר המאמרים עת"ר (ע' לה. מד), תש"י (ע' 71, 82).

(54) ח"ג לב, א. וראה (בנוגע לשמע"צ) זח"א סד, א"ב. שם רח, ב.

(47) משא"כ בטעם הא' דרש"י – "כל ישראל מומרים ואתננה להם" – מודגשת מעלת התורה על ישראל, שמעלת ישראל היא בזה שהם מקיימים וממלאים ציווי התורה, ולכן, בהיותם "מומרים" אין לתת להם את התורה. אך ראה הערה הבאה.

(48) להעיר משמו"ר (פמ"ד, ט) "כל התורה שנתת לי היא וידבר ה' אל משה דבר אל בני צו את בני אמור אל בני אם הם כלים מה אני עושה בתורתך".

ועפ"ז יומתק זה שהתורה היא דוגמת שטר כתובה (כנ"ל), שענינו הוא ראי' על נישואי האיש והאשה (ואם הם בטלים, אין צורך בו וקודעים אותו).

ומתורץ ג"כ זה ששבר משה את הלוחות גם להטעם שנשא ק"ו מפסח כו' ישראל מומרים ואתננה להם –

כדי כך – ש"ישראל הם החתן והתורה . .
היא הכלה", היינו, שישראל 'משפיעים'
ומוסיפים השפעות בתורה⁵⁸.

ובעניין זה, מודגשת מעלתם של ישראל
שקדמה אף למעלת התורה, "ישראל קדמו"
– שמצד מעלתם זו, ביכולתם 'לשמח' את
התורה ולהשפיע' בה.

דהנה, ב"שמחת תורה" – שני
פירושים⁵⁵:

(א) שמחת ישראל בתורה – דישראל
שמחים ב"גמרה של תורה"⁵⁶. והיינו,
שהתורה מביאה שמחה בישראל; (ב) שמחתה
של התורה (כמובן הפשוט של התיבות
'שמחת תורה'). כמבואר בתורת החסידות
– שישראל 'משמחים' את התורה⁵⁷, ועד



עטר"ת; ספר המאמרים תרצ"ט ע' 68, 72, ועוד.
וראה זח"ג רנו, ב: ונוהגין למעבד ישראל עמה
חדוה . . ומעטרין לס"ת בכתר דיליה.
(58) לקוטי תורה פרשתנו צד, א. ובכ"מ.

(55) בהבא לקמן – ראה לקוטי שיחות חי"ד ע'
168. וש"נ.

(56) ל' הטור ורמ"א או"ח סתרס"ט.
(57) ד"ה להבין ענין שמח"ת שבספר המאמרים

חידושי סוגיות

בסוגיות המועד בש"ס ורמב"ם

בהא דלא היה דין גזילה ומזיק בשבירת הלוחות

יקשה דלכאורה היו ממון ציבור והוי מזיק דבר שיש בו שוויות / יסיק דלא שייך בלוחות נזק, דהמזיק ע"מ להיטיב אינו מזיק, וגם מחמת דלית בהו הנאה / יקשה דעדיין איכא בזה דין גזילה, ויבאר החילוק בין גדרי גזילה ומזיק / יבאר דליכא למימר דהיו הלוחות בשותפות דלית בה שוה פרוטה לכ"א / יבאר דא"א לישוב כנ"ל אף לרש"י דס"ל דצ"ל שו"פ לכל אחד לענין בעלות / יסיק דלא היו נכסי ציבור ושאני לוחות משאר חלקי המשכן דניתנו מתנה למשה

יקשה דלכאורה היו ממון ציבור והוי מזיק דבר שיש בו שוויות

דהרי הלוחות אף הם ניתנו למשה ע"מ להניחם בארון (וילמד סתום מן המפורש בלוחות שניות), ומסתבר לכאורה, שכשם שכל חלקי וחפצי המשכן (והמקדש) הוונכסי ציבורי, כך גם הלוחות שנכתבו "להורותם" (משפטים כד, יב) — ניתנו לכל ישראל (אף שלא הי' משכן וארון שבו עדיין).

[וכמפורש ברז"ל (ספרי בהעלותך י, ב) — דעת אבא חנן (וכהגירסא בספרי לפנינו, שקאי על הלוחות)² אפילו לגבי לוחות שניות (שבהם

א.

בסיום פרשת "וזאת הברכה" שקורין בשמח"ת (שו"ע סי' תרטט): "ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל". ובפרש"י שם: "שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר ואשברם לעיניכם והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר אשר שברת ישר כחך ששברת".

והנה, במעשה זה דשבירת הלוחות נמצא לכאורה דבר תימה לענין דיני ממונות:

במדרשים שנסמנו בפנים. ספרי בהעלותך יב, ג. ועוד) — צ"ל שאח"כ הוצרך למסרן לצבור יפה יפה, שלכן הוצרך להיתר ד"פסולתן שלך יהא" (ככפנים). אבל ראה לקמן סעיף ו ובהגסמן שם.

(1) שצ"ל מוסרו לציבור יפה יפה (ר"ה ז, סע"א ואילך. יומא לה, ב. ועוד). וראה לקו"ש חכ"ו ע' 281 ואילך.

(2) וגם להדיעות שמלכתחלה חצבן משלו (ראה

נאמר (תשא לד א. ברכה י, א) "פסל לך", ומצינו בכמה מדרשים (תנחומא ברכה ט. תשא כט. ויק"ר פל"ב, ב. ירושלמי שקלים פ"ה ה"ב. פרש"י תשא שם. ועוד) שחצבן משה "בתוך אהלו" – ש"לא היו אלא משל ציבור", וכמבואר במפרשים (תולדות אדם לספרי בהעלותך שם י, ב). וראה בכ"ז לקוטי שיחות ח"ט ס"ע 112 ואילך), שמהאי טעמא הוצרך היתר מיוחד ד"פסל לך – פסולתן שלך יהא" (נדרים לח, א. תנחומא ברכה ותשא שם. ירושלמי שם. שמו"ר פמ"ו, ב. ויק"ר שם. ועוד), כי בלאה"כ ה"ה של ציבור; ועאכו"כ בלוחות ראשונות³ שהיו "מעשה אלקים" (תשא לב, טז),

וא"כ צריך להבין היאך שבר משה את

הלוחות והרי יש בזה משום היזק נכסי (ממון) ציבור?⁴

ואין לתרץ שלא היתה שום שוויות להאבנים, שהרי לא בנו בתים במדבר (וכיו"ב) – כי (א) האבנים ראויות היו לתשמישים אחרים, וכמש"כ (בשלח יז, יב) "ויקחו אבן גו' וישב עליה", עשיית מצבה וכו'; (ב) מפורש בחז"ל (ד, יג. תנחומא תשא כו. וכ"ה בספרי בהעלותך יב, ג) ש(גם) לוחות הראשונות היו של "סמפירנון"⁵; (ג) בכל אופן: מכיון שהלוחות היו "מעשה אלקים" הרי בוודאי שמשום זה עצמו הי' ערכם ושווי שלהם רב.

סיק דלא שייך בלוחות נזק, דהמזיק ע"מ להיטיב אינו מזיק, וגם מחמת דלית בהו הנאה

ברכה יא (וראה אדר"נ שם). וראה גם תנחומא תשא ל. פרש"י שם לד, א⁷) שכוונת משה בשבירת הלוחות היתה בשביל טובתם של ישראל, להקל את עונשם (ששבירת הלוחות היא דוגמת קריעת הכתובה, כי אז ידונו אותם כ"פנויי" ולא כ"אשת איש"). והנה, המזיק

ב.

הנה, המעיין בדיני מזיק יראה לכאורה שדין מזיק אינו ענין לשבירת הלוחות, ומשני טעמים⁶:

(א) מבואר ברז"ל (שמו"ר פמ"ג, א. תנחומא

שאני כדי למנוע רבים מעון" (ע"ש). ועפ"ז מיושבת גם השאלה שבפנים (משא"כ לתי' שאר מפרשים שצויינו לעיל).

(5) והוא אבן "ספיר" (עץ יוסף לתנחומא שם). וראה לקו"ש ח"ט ע' 106 הערה 9.

(6) את"ל שהלוחות הם נכסי הקדש – הרי כל הנזקין פטורים בשל הקדש (ירושלמי גיטין רפ"ה, הובא בתוד"ה שור ב"ק ו, סע"ב). אבל מ"מ פשיטא דאסור להזיק נכסים של הקדש.

(7) משא"כ להטעם (שבת פז, א. יבמות סב, א. תנחומא תשא שם. ועוד) דמשה דריש ומה פסח כו' וישראל מומרים כו' (היינו ששברם מפני שבנ"י לא היו ראויים להם), אין כאן הצלת וטובת ישראל (אלא הצלת וכבוד התורה). וכן לטעם הרמב"ן (תשא לב, טז). ועוד.

אבל להעיר שרש"י (תשא לב, יט. לד, א) מביא

(3) אבל ראה לקמן הערה 23.

(4) במדרש (תנחומא ברכה יא. דב"ר ברכה פ"ג, טו) א"ל (הקב"ה) למשה אני הכתבתי בתורתי ואמרתי (ויקרא ה, כג) והשיב את הגזילה אשר גזל או את הפקדון אשר הפקד אתו ועתה הפקדון שהי' אצלך (להביאם לישראל – מת"כ לדב"ר שם) השיב אותו זו שנאמר פסל לך.

אבל ע"צ, איך הותר לו (למשה) לשברם לכתחילה?

ולהעיר מהשקו"ט במפרשים (בחיי תשא לב, טז). מושב זקנים ופענח רזא (שם, יט). וראה צפע"נ עה"ת (שם, טו). ועוד) – איך הותר לו למשה לנהוג בהלוחות מנהג בזיון והו"ל להניחם בהר כו'. – ובמושב זקנים שם תי' "שלכך שברם . . . כדי לילך למחנה לישראל ולסלקם מן העון . . . וכי אומרים לאדם חטוא בשביל שיזכה חבירך . . . מצוה דרבים

(ב) מכיון שהלוחות ניתנו ע"מ להניחם בארון, הרי לא היתה לישראל אפשרות של הנאה ותשמיש בהם (אפילו לא כס"ת, שעכ"פ יכולים לקרות בו, ואדרבה – "לשמיעה קאי" (ב"ב מג, א), ש"נהנה בו ויוצא בשמיעתו" (רשב"ם שם)), ופשיטא שלא ניתנו למכרם – וא"כ לא היתה לישראל שום בעלות בהלוחות (וגרוע מבעלות באיסורי הנאה), ובמילא לא שייך בזה דין מזיק.

נכסי חברו באופן שהוא לטובת הניזק, אין בזה לכאורה דין מזיק⁸.

[ולהעיר (שו"ע רבינו הזקן חלק חו"מ הל' שמירת גו"נ ובל תשחית סי"ד ט"ו. ושו"נ) מאיסור בל תשחית, דאף שאדם "צריך לזהר במאודו שלא לאבדו ולא לקלקלו ולא להזיקו" – ה"ז רק "כשעושה דרך השחתה וקלקול, אבל ע"מ לתקן מותר לקלקל"⁹].

יקשה דעדיין איכא בזה דין גזילה, ויבאר החילוק בין גדרי גזילה ומזיק

והטעם הב' – שהרי הא דבעלות הלוחות היתה כעין איסורי הנאה – אינו מתיר איסור גזל. וכביאור רבינו הזקן (בקו"א שלו להל' פסח סי' תלה סק"ב) לענין איסורי הנאה, שאף ש"אין לו זכות בגופו מחמת שאסור לו ליהנות ממנו" (ולכן אין בזה דין מזיק מאחר ד"לאו מידי חסרי"), מ"מ "אינו הפקר גמור עד שכל הרוצה ליטול בעבירה יבא ויטול בעל כרחו של בעלים" (וכן בהלוחות שאינם "הפקר גמור"¹¹).

ג.

איברא, דעדיין לא נתיישב, דאף את"ל שאין כאן דין מזיק, מ"מ יש בזה איסור גזילה, דהא שני טעמים אלה אינם מפקיעים דין גזילה:

הטעם הא' – דהמזיק נכסי חברו בשביל טובת חברו אין עליו דין מזיק – לא שייכא בגזל, דאף גזל שהוא לטובת הנגזל הרי זה אסור, וכהדין (שו"ע חו"מ סשנ"ט ס"ב¹⁰) ד"אסור לגזול אפי' ע"מ לשלם דבר יפה ממנו";

כשורה" אסור. – אבל בנדו"ד הרי אין זה "להטיל אימה", אלא כדי להציל מעונש. ולהעיר משו"ע רבינו הזקן שם הל' נזקי גו"נ ס"ד. לקו"ש ח"י"ח ע' 466 (חידושים וביאורים ברמב"ם הל' ביהב"ח ע' קד). וראה לקו"ש חכ"ט ס"ע 11 ואילך (חידושים וביאורים שם ע' קעה).

(10) אלא שאם החפץ עומד לימכר והתשלומין בעין רשאי לגזול ולזכות לו התשלומין ע"י אחר (י"א בשו"ע שם ובש"ך שם סק"ד. וכן פסק רבינו הזקן בשו"ע הל' גזילה וגניבה ס"ב. ע"ש). ולכאורה לא שייך לנדו"ד.

(11) וגם להדיעות שאיסורי הנאה אינם של הבעלים כלל (רש"י סוכה לה, א ועוד) ואין בהם משום גזל (ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך איסורי הנאה (ס"ע צו ואילך) ושו"נ) – ה"ז רק באיסורי הנאה ממש שהם הפקר (לשיטה זו), משא"כ בנדו"ד (לוחות), אף שאין לבני" שום הנאת ממון וכיו"ב, מ"מ עדיין הם בבעלותם.

שני הטעמים (ולכאורה לא כשני טעמים נפרדים), ומשמע שס"ל דהא והא איתנהו בי' (וכן משמע בתנחומא תשא שם, שמביא שני הענינים בהמשך אחד). ואכ"מ (וראה לקו"ש חל"ד ע' 219 ואילך).

(8) ואף ש"אסור להזיק ממון חברו אפילו ע"ד לשלם כמו שאסור לגנוב ולגזול ע"מ לשלם" (שו"ע רבינו הזקן חלק חו"מ ריש הל' נזקי ממון, מפרישה וסמ"ע לטושו"ע חו"מ ר"ס שעח) – הרי לא כתב שזהו "אפילו ע"מ לשלם דבר יפה ממנו" (כהדין בגניבה וגזילה, כדלקמן בפנים והערה 10). [אלא ש"ל (ברוחק עכ"פ) שמוכן מהלשון "כמו שאסור לגנוב ולגזול כו", היינו ששוה בזה לגניבה וגזילה (ראה פרישה וסמ"ע שם)]. וראה לקמן הערה 12.

(9) וכמפורש שם, שכ"ה גם אם התיקון אינו בגופו של דבר זה אלא בדברים אחרים וכיו"ב.

בסוף סי"ד שם כ', ד"אפי' כונתו כדי להראות כעס וחימה להטיל אימה על בני ביתו שאינן נוהגין

ועוד ועיקר – הלוחות ניתנו "להורותם" – וה"ז הנאה הכי גדולה, אף שמצות עצמן לאו ליהנות ניתנו.

וע"פ כהנ"ל הדרא קושיא לדוכתא: אף את"ל דבשבירת הלוחות אין דין מזיק – אבל בכל אופן יש איסור גזל.

ואין לתרץ שאין חיוב גזילה עד שיעשה קנין בדבר הנגזל (ראה משנה ב"ק ע"ט, א. ובכ"מ) – שהרי בנדוד"ד מפורש בכתוב (כנ"ל) "ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם גו' ואשברם גו'", היינו שקודם שבירת הלוחות היתה תפיסה (מיוחדת) בהם ע"מ לשברם [והרי גם הגזול ע"מ לאבד החפץ הוי גזולן, כמו הלוקח בידו מטבע של חברו ע"מ לזורקו לים הגדול, שמיד שלוקחו דינו כגזולן וחייב בהשבה (שם צח, א)].

[ובביאור הדבר יש לומר, דחלוקים גדרים בגניבה וגזילה מגדר מזיק:

איסורו וחיובו של מזיק הוא משום שמפסיד את חברו, ולכן לא יתכן דין מזיק אא"כ יש בחפץ הניזק תועלת והנאה להניזק (ומטעם זה אם מזיק ממון חברו בשביל טובת חברו אינו נק' מזיק, כנ"ל, מחמת שאין הוא מפסיד נכסי חברו, אלא אדרבה, מביא לו תועלת ותיקון העולה "בשוויותו" על שוויות החסרון¹²);

משא"כ האיסור בגניבה וגזילה הוא בזה שנוטל חפץ מרשות חברו ומכניסו לרשותו, ואין הדבר תלוי בשוויות החפץ (בהנאתו ותשמישו בהחפץ), אלא בעצם הבעלות של חברו¹³].

יבאר דליכא למימר דהיו הלוחות בשותפות דלית בה שוה פרוטה לכ"א

ומכיון דלא מטי שוה פרוטה לכאו"א מישראל הרי אין כאן לאו דלא תגזול, כי ה"לאו דלא תגזול אינו חל אלא בשוה פרוטה כי התורה לא תחייב אלא בדבר שבממון ופחות משוה פרוטה אינו נקרא ממון" (לשון החינוך מצוה רכט. וראה ל' רבינו הזקן בשו"ע שלו ריש הל' גזילה וגניבה (נעתק לקמן בפנים)).

אבל זה אינו¹⁵, שהרי מ"מ "אסור לגזול כל שהוא דין תורה" (רמב"ם ריש הל' גזילה. ועד"ז בחינוך שם. שו"ע רבינו הזקן שם), ד"אע"פ דפחות מש"פ אינו נקרא ממון ואין צריך להשיבו

ד.

לכאורה יש לתרץ ע"פ דחז"ל¹⁴ עה"פ (יתרו כ, ב) "אנכי ה' אלקיך" (ל' יחיד) – שעשה"ד נאמר לכאו"א מישראל בפ"ע וכאו"א מישראל אומר "עמי הדבור מדבר".

ועפ"ז יש לומר, שגם בהיותם – עשה"ד, ה"להורותם" – חקוקים על לוחות האבן, הרי הלוחות עצמם, לא ניתנו באופן שיהיו נכסי ציבור (ואין בעלות להיחיד בפ"ע), כ"א שכל ישראל יהיו שותפים בהלוחות (ויש בעלות לכאו"א מישראל).

בהערה 11) שאיסורי הנאה יכולים ליקח בע"כ של הבעלים – ה"ז מפני שס"ל שאיסורי הנאה הם הפקר.

14) פסיקתא דר"כ פ' בחודש השלישי בסופו. תנחומא (באבער) יתרו יז. יל"ש עה"פ (רמז רפו). וראה גם פסיקתא רבתי פ' כא. רמב"ן עה"ת עה"פ.

15) וגם צ"ע אם לא מטי שוה פרוטה לכ"א מישראל, שהרי היו אבנים טובות (נסמן לעיל סוס"א

12) והא דאסור להזיק ממון חברו אפילו ע"ד לשלם (כנ"ל הערה 8) – היינו מפני שאין בזה שום ריוח ותועלת להניזק, ואין כאן אלא הפסד וחסרון (זמני עכ"פ, עד שישלם), משא"כ כשמשלם "דבר יפה ממנו".

13) שלכן אסור לגזול כל שהוא מדין תורה (כדלקמן סעיף ד). ולהעיר משו"ע רבינו הזקן חו"מ הל' מציאה ופקדון סל"ז. וגם להדיעות (ראה הנסמן

ועוד ועיקר – דגם באיסורי הנאה דאין בזה גם משהו של שיעור – אינו הפקר כו' כנ"ל דברי רבינו הזקן.

הרי חצי שיעור אסור מן התורה לכתחלה" (ל' רבינו הזקן שם).

יבאר דא"א לישיב כנ"ל אף לרש"י דס"ל דצ"ל שו"פ לכל אחד לענין בעלות

ה.

לכל אחד ואם לאו לא הוי "שלכם" 17, משא"כ בממון שזוכה להם ע"י אחר (כנדוד, שהקב"ה זיכה להם את הלוחות ע"י משה), גם כשלא מטי ש"פ לכ"א הוי שלכם, הרי' כל הקס"ד הנ"ל, לומר שהלוחות לא נמסרו לישראל כנכסי ציבור (וע"ד כל הדברים שבמשכן ומקדש) אלא כנכסי שותפות, הוא מטעם כי אז יש לכאו"א מישראל בעלות פרטית בהלוחות (כנ"ל) – אבל ע"פ הנ"ל (לפי שיטת רש"י) נמצא, כי בתור שותפים לא תגיע אף לאחד מבנ"י שום בעלות בהלוחות (כי לא מטי ש"פ לכ"א)!

ובכל אופן – הלא דברי רבינו הזקן בתוקפן להלכתא, דאף איסורי הנאה אית בהו דין גזל.

אלא שלכאורה יש מקום לדון בזה ע"פ שיטת רש"י (סוכה כז, ב ד"ה כל האורח 16) דפחות משה פרוטה לא הוי "שלכם" [שפי' הא ד"כל ישראל ראויים לישיב בסוכה אחת" (סוכה שם) – ד"אי אפשר שיהא לכולן דלא מטי שוה פרוטה לכל חד אלא ע"י שאלה", חזינן דאי לאו ד"מטי שוה פרוטה לכל חד" לא מיקרי שלכם] – וא"כ בנדוד דלא מטי שוה פרוטה לכל חד, הרי לא הוי "לכם" ואין על זה דין בעלות, ושוב לא שייך בזה איסור גזילה.

אבל אא"פ לומר כן, דהא [נוסף לזה שיש לומר, שכוונת רש"י היא רק לממון שותפים שהשתתפו מעצמם, שדוקא אז בעינן ש"פ

יסיק דלא היו נכסי ציבור ושאני לוחות משאר חלקי המשכן דניתנו מתנה למשה

ו.

יש לומר הביאור בזה, ובהקדם:

למשה כו"כ חדשים קודם עשיית המשכן 18, אלא שאח"כ נצטווה משה לעשות ארון אחר (ראה רש"י ברכה י, א. בהעלותך י, לג) ולהניחם בו וכ"ז במשכן.

ועפ"ז יש לומר, שיש נפקותא בין כל חלקי המשכן והלוחות בנוגע לדין בעלותם, דאף שכל חלקי המשכן צריכים להיות של ציבור

אף שהלוחות היו צ"ל מונחים בארון, מ"מ, יש חילוק עיקרי בין הלוחות וכל חלקי המשכן, כי גם לאחר זה שהוכנסו להמשכן אין הלוחות בעצם חלק מהמשכן אלא הם ענין לעצמו, וכדמוכח מזה גופא שניתנו

17) כי מכיון דלא מטי ש"פ לכל אחד לא סמכו דעתם לקנות כו' (משא"כ כשיזכה להם ע"י אחר).
18) ולדעת התנחומא (תרומה ח. וראה גם רש"י תשא לא, יח. לג, יא) גם הציווי על מלאכת המשכן הי' אחרי חטא העגל.

ובהערה 5), ואפילו מפסולתן של לוחות נתעשר משה (נדרים לח, א. ובכ"מ (נסמן לעיל סוס"א). וברש"י תשא לד, א "נתעשר . . הרבה", נוסף על היותם "מעשה אלקים".

16) וכבר שקו"ט בארוכה באחרונים בדעת רש"י (ואם לדעתו יש איסור גזילה בפחות מש"פ). ואכ"מ.

(ומממון ציבור), שאני הלוחות (שקדמו להמשכן), שאינם צ"ל ממון ציבור¹⁹.

ומצינו להדיא דיעה כעין זו בנוגע ללוחות שניות – בתנחומא ברכה (20ט), וז"ל: פסל לך בזכותך והוא שלך, אמר (הקב"ה), משה נתתי לך²¹ ואתה מתנהג בהן בעין טובה נתת אותה להם (היינו שמעיקרא ניתנו למשה והוא נהג בעין טובה ונתנם לישראל²²).

ועכצ"ל, דאף שהלוחות לאחרי שהוקם המשכן (ונבנה ביהמ"ק) – היו צ"ל מונחים בקדה"ק, מ"מ (לדיעה זו) הרי הם שלך, אלא שבעין טובה "נתת להם".

ועפ"ז יש לומר, שבנוגע ללוחות הראשונות לכו"ע היו רכושו של משה²³, וכמש"נ (תשא לא, יח) "ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו גו' שני לוחות העדת גו'", ופירשו חז"ל (נדרים לח, סע"א. תנחומא (תשא טז), שמור"ר (פמ"א, ו) ורש"י עה"פ. ועוד) "ש"ויתן" הוא ל' מתנה.

ואף שלכאורה הנתינה למשה במתנה היא – בנוגע (דבריו) תורה (שהתורה ניתנה למשה במתנה) – מ"מ, הרי פשוט ל' הכתוב קאי על נתינת הלוחות (ואינו סותר לזה שד"ת ניתנו במתנה), וא"כ להפירוש ש"ויתן" לשון מתנה, צ"ל שגם הלוחות עצמם ניתנו למשה במתנה²⁴.

ז.

ובזה תתישב שפיר קושיא שנתחבטו בה מפרשי התורה, דהנה, עה"פ (ברכה ט, יז²⁵) "ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם", הקשה באור החיים הק' (ועוד²⁶) "למה הוצרך לתופסם והלא בידו היו".

במדרש (תנחומא ברכה יא²⁷) איתא ד"הי' משה מחזיק בשנים והקב"ה בשנים כו' וגברו ידיו של משה ואחזו בלוחות ושרבן", ובמק"א איתא (אבות דר"ג שם. שמור"ר פמ"ו, ג. ועוד) – שהזקנים אחזו בלוחות וחזקה ידו

19 ולהעיר ממ"ש בצפע"נ עה"ת (ויקהל לו, א) בנוגע לארון שבמשכן – דלא הי' עליו דין כלי שרת ממש, ולכן לא צריך "מסירה גמורה" לציבור.

20 וראה גם תנחומא תשא לה "לך אני נותנה . . יהיו לך לברך . . ומתוך עין טובה שהי' בו במשה נתנה לישראל".

21 כן הגי' בעץ יוסף שם.

22 שמזה מובן שמסרם לישראל לא מפני החיוב למסרם לציבור יפה יפה (ראה הערה 26) אלא מפני עין טובה שלו.

23 דבנוגע ללוחות שניות מפורש ברוב מקומות (נסמן לעיל סוס"א) שרק פסולתן הם שלו (דלא כבתנחומא הנ"ל שגם הלוחות עצמם "שלך"); משא"כ בפסוק "ויתן גו' ככלותו גו'" (שבלוחות ראשונות) שבכו"כ מקומות בחז"ל (נסמן בסוס"ו) פירשו לשון מתנה. ולהעיר שבתורה מודגש בכ"מ שנתנית הלוחות היתה למשה (ראה משפטים כד, יב "ואתנה לך"), ואתחנן ה, יט ("ויתנם אלי"), ברכה

ט, ט"א ("ויתן . . אלי", "נתן . . אלי").

24 וראה גם פנים יפות תשא שם (אלא שהוא כתב כן להדיעה (שמור"ר שם, ה) שנתנית הלוחות למשה היתה לאחרי חטא העגל, ושכונת הש"י היתה ליתן למשה לברו). ולהעיר ממושב זקנים (שצויין בהערה 4) "למה לא אמר לו הנח אותם בשמים . . לפי שכבר נתנו למשה שנאמר ויתן אל משה ואין לעכב מתנתו".

אלא שבמדרשים שצויינו בהערה הנ"ל מפורש שהלוחות היו רק פקדון בידי משה כדי למסרם לישראל.

25 משא"כ בפ' תשא לב, יט: וישלך מידי – ותו לא.

26 כן הקשה גם באלשיך, ש"ך עה"ת ועוד. וראה אבות דר"ג פ"ב, ג בסופו.

27 וכן בירושלמי תענית פ"ד ה"ה (ובקרבת העדה שם "ודריש מדכתוב ואתפוש . . ל"ל להתפיסן שהרי כבר היו בידו . . אלא שהי' תופסן בכח").

אמנם, ע"פ כל הנ"ל דהלוחות לא היו ממון ציבור, יש לבאר דיוק ל' הכתוב – "ואתפוש בשני הלוחות גו' ואשברם גו'":

כשם שבלוחות שניות אמרו חז"ל (לדעת התנחומא כנ"ל) שמשה נהג בהם עין טובה ונתנם לישראל [וכן איתא בגמ' (נדרים ס) לענין פלפולה של תורה שניתן רק למשה ולזרעו] ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל" – עד"ז י"ל גם בלוחות ראשונות, דאף שהקב"ה נתנם למשה במתנה, מ"מ להיותו "טוב עין" לא הי' בדעתו לקנותם לעצמו אלא ליתנם לישראל.

וזהו שמשמיענו הכתוב "ואתפוש בשני הלוחות גו' ואשברם גו'": כדי שיהי' מותר למשה לשבור הלוחות (בלי כל חשש איסור גזל וכו') הי' צ"ל שלו לגמרי, וכיון שבתחילה נתכוון משה ליתנם לישראל, הי' צורך בתפיסה מיוחדת כדי להפקיע מחשבתו הקודמת³⁰ ולקנותם לעצמו שיהיו שלו לגמרי.

של משה ושברם. ולפ"ז מובן דיוק ל' הכתוב "ואתפוש בשני הלוחות", המדגיש תפיסת הלוחות מיד הקב"ה או מיד הזקנים.

אבל עצ"ע לפי הבבלי ועוד שלא נזכר בהם שמשה תפס הלוחות מהקב"ה או מהזקנים, ואדרבא – א"ל הקב"ה למשה יישר כחך ששברת (שבת פז, א. וש"נ²⁸) – מהו פי' של "ואתפוש"?

ויתירה מזו: באבות דר"נ (שם (בחצ"ע"ג))²⁹ איתא "נסתכל (משה) בהן וראה שפרח כתב מעליהן, אמר האיך אני נותן להם לישראל את הלוחות שאין בהם ממש, אלא אחוז ואשברם שנאמר ואתפוש גו'" – הרי שחז"ל מפרשים מה שאמר משה "ואתפוש", שיש כאן תפיסה ואחיזה מיוחדת – "אחוז ואשברם".

וצריך להבין – מהו ענינה של תפיסה זו?



(30) להעיר מב"ב (פח, א) "משום דגמר בלבו לקנות" (וברשב"ם שם ד"ה רב ספרא "דגמר בלבו להקנותו . . . כיון דירא שמים הוא . . . זכה . . . ונתחייב כו").

(28) הובא בפרש"י עה"ת (סוף ברכה) ונת' בלקו"ש חל"ד ע' 217 ואילך.

(29) ושם בנוסחא ב "מה עשה תפש בשני הלוחות ושברן".

פנינים

עניינים קצרים

עיונים וביאורים

התורה – ירושה, מכר, או מתנה?

"תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב"

(ברכה לג, ד)

במהות היחס והקשר שבין ישראל לתורה, יש להבין: דהנה בתורה כתיב! "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", היינו ששייכות התורה לישראל מדין ירושה. במדרש² אנו מוצאים שהתורה ניתנה לישראל בתורת מכר, "אמר הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורת כו".³ ואילו במקומות אחרים, מתייחסים חז"ל לתורה כמתנה מאת הקב"ה: "ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל... תורה כו".³

והביאור בזה, שאכן כולוהו איתנהו בה – דבעניינים מסוימים התורה היא ירושה לישראל, ובעניינים אחרים קונים אותה ישראל בתורת מכר, וכך ישנו בה עניין הניתן לישראל במתנה מאת הקב"ה:

ירושא – כשם שבירושה בכלל אין מתחשבים מיהו המקבל, וכל היורשים למגדול ועד קטן שווים ביחס אליה – כך בתורה, היא ירושה לכל אחד ואחד מבני ישראל, גם לאדם הפשוט ביותר [דלכן כל יהודי, בכל מצב שהוא, מחויב בלימוד תורה].

מכר – בפרקי אבות נאמר⁴ "התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך". היינו, דהגם שהתורה היא ירושה לכל יהודי, שזה אינו בעבודתו – עדיין נדרש הוא ללמוד ולהבין בתורה,

(3) ברכות ה, א.

(2) פ"ב מי"ב.

(1) דברים לג, ב.

(2) שמות רבה לג, א.

שזה אינו בא ממילא, אלא כרוך ביגיעה שכלית. ובעניין זה התורה היא בחינת מכר, שנקנית תמורת 'תשלום' – יגיעת האדם בה.

מתנה – ישנם עניינים בתורה, שלמרות יגיעתו של האדם, לא יוכל להשיגם, מאחר והם נפלאים מכלי שכלו של האדם, ואותם מקבל האדם באופן דמתנה מלמעלה. ובדוגמת מאמר חז"ל⁵ ש'בתחילה היה משה לומד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה', היינו, שהזיכרון הנצחי שהיה למשה בתורה (שזהו דבר שנפלא מגדר שכל נברא, שיש בו שכחה), ניתן לו במתנה מלמעלה.

"זכו ישראל לכתר תורה" – מה המשמעות?

כתב הרמב"ם בספרו היד, בהלכות תלמוד תורה⁶: "בשלשה כתרים נכתרו ישראל, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. כתר כהונה זכה בו אהרן, שנאמר⁷ 'והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם'. כתר מלכות זכה בו דוד שנאמר⁸ 'זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי'. כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל, שנאמר⁹ 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב', כל מי שירצה יבוא ויטול".

ותמוה – הלא הרמב"ם מגדיר את חיבורו כספר של "הלכות הלכות"¹⁰, ומאי נפקותא להלכה בהלכות תלמוד תורה, שישנו כתר כהונה וכתר מלכות, ובכתר כהונה זכה אהרן ובכתר מלכות זכה דוד?

ויש לומר, שבכדי להגדיר את עניינו של כתר תורה שניתן לישראל, הוצרך הרמב"ם להקדים את עניין כתר כהונה וכתר מלכות:

דהנה כתר כהונה וכתר מלכות שזכו בהם אהרן ודוד, אין ענינם – תפקיד הכהונה והמלוכה בפועל, שהרי גם קודם שזכה אהרן לכתר כהונה, היה עניין הכהנים והכהונה בעולם, וכן בדוד, היה עניין המלוכה קודם לו – אצל שאול. אלא כתר כהונה שניתן לאהרן, היינו שעניין הכהונה לא היה עניין נוסף בו, אלא הפך להיות חלק ממהותו. ולכן 'והיתה לו ולזרעו אחריו' – דהכהונה עברה לבניו לא רק כשררה העוברת אל היורש, אלא הכהונה נעשתה מעין תכונת נפש העוברת בירושה לבנים. וכן בדוד לגבי כתר מלכות, שהמלכות נעשתה חלק ממהותו (ולכן "זרעו לעולם יהיה" – עוברת היא לבניו).

ובזה מבאר הרמב"ם, דכך הוא גם כתר התורה שניתן לישראל. ששייכות התורה לישראל אינה רק בכך שביכולת היהודי ללמוד התורה – אלא שזכו ישראל לכתר תורה, שהתורה

(8) תהלים פט, לז.

(9) ברכה לג, ד.

(10) הקדמת הרמב"ם לספר היד, סד"ה ובזמן

הזה.

(5) נדרים לח, א.

(6) רפ"ג.

(7) פנחס כה, יג.

נתעצמה עימם והפכה להיות חלק ממהותם – ולכן, היא "מורשה קהילת יעקב", כתכונת נפש העוברת מאב לבן. ורק ש"כל מי שירצה" – מי שרוצה שתהיה מעלת התורה אצלו (לא רק כחלק ממהותו הנעלמת, אלא) בגלוי – "יבוא ויטול" וילמד בה בפועל.

"אחזונה ולא נעזבנה" – מה שייכות ל"מורשה"?

"תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב"

(ברכה לג, ד)

על התיבות "תורה צוה לנו משה" מורשה קהלת יעקב" מפרש רש"י: "אחזונה ולא נעזבנה".

ולכאורה דרוש ביאור – מה שייכות הא ש"אחזונה ולא נעזבנה" להא שהתורה היא "מורשה" (ירושא)?

אך יש לבאר, שתיבת "אחזונה" ברש"י כאן, אינה מלשון 'אחיזה' (דלא מציינו מטבע לשון כזו בשייכות לתורה, אלא רק לימוד ושמיעה וכיו"ב) – אלא מלשון "אחזנה", ירושה¹¹.

וכוונת רש"י לרמז בזה לדין "שדה אחזנה"¹² – ששייכת היא לבעליה לעולם, ואף אם מכרה, חוזרת היא אליהם ביוכל; דעל דרך זה הוא גם בנוגע לתורה: יהודי נותר תמיד קשור אל התורה, מאחר והתורה היא "מורשה קהלת יעקב" – התורה היא ירושה ואחזנה של ישראל.

וענין זה ד"אחזונה" (שדה אחזנה), מוסיף על עניין ירושה סתם:

דהנה, לכאורה היה אפשר להקשות: כיון שהתורה באה בדרך ירושה (דהיינו מאב לבן), הרי במקרה שהאב המוריש אינו לומד תורה – כיצד תבוא התורה בירושה אל בנו?

ולכך מבהיר רש"י, שירושה זו היא בדוגמת "שדה אחזנה" – דכיון שהיא אחזנה, הרי אף באם אין חפץ הוא בשייכותו עם השדה ומוכרה – עדיין שייכת היא אליו וחוזרת אליו ביוכל; וכך גם בתורה – אף אם בגלוי אין ניכרת שייכות היהודי אל התורה, בפנימיותו הרי הוא מיורשי התורה ומורשה לבניו אחריו.



דרוש ואגדה

'דירה' לקב"ה בתורה

בנוגע לנתינת התורה לישראל, איתא במדרש¹:

"משל למלך שהיתה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה, ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו, אמר לו, בתי שנתתי לך יחידית היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך, אלא זו טובה עשה לי – שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי. כך אמר הקב"ה לישראל, נתתי לכם את התורה, לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים, בית אחד עשו לי שאדור בתוכו".

ויש לומר בפירוש הדברים:

התורה, שהיא חכמתו של הקב"ה, שנפלאה לגמרי מהשגת שכל אנושי, 'הורידה' הקב"ה להיות מושגת בשכל אנושי, שיוכלו ישראל ללמוד בה ולהבינה. אך כיון שאין נרגש בה שהיא חכמה אלוקית, תורת ה', ומושגת היא בשכל כלל חכמות שבעולם, להבדיל – יש מקום לחשוש, שלא יהיה נרגש בהלימוד קדושת התורה;

– ולכן מבקש הקב"ה: "בכל מקום שאתם הולכים, בית אחד עשו לי שאדור בתוכו": צריך לעשות 'מקום' בתורה לדירת הקב"ה – שיהיה ניכר ונרגש בלימוד שהתורה היא תורת ה', חכמתו ורצונו ית'. דלכן צריך להיות הלימוד באופן ד"מה להלן (במתן תורה) באימה ביראה ברתת ובזיע אף כאן (בלימוד התורה בכל זמן) באימה וביראה וברתת ובזיע².

שמחים בתורה ומשמחים את התורה

בפירוש השם 'שמחת תורה' מצינו ב' פירושים: (א) ישראל שמחים בתורה³. (ב) ישראל 'משמחים' את התורה, שהתורה תהיה 'שמחה' (כפשטות הלשון 'שמחת תורה')⁴.

(3) שזה בפשטות העניין של שמחת תורה.

(4) לקוטי תורה פו, רע"א.

(1) שמו"ר רפ"ג.

(2) ברכות כב, א.

ויש לבאר, דשני הפירושים שלובים זה בזה ובאים יחדיו:

דהנה, איתא במדרש⁵, שהן ישראל והן התורה קדמו לעולם. דהרי נשמות ישראל שרשם נעלה מאוד, שהם "חלק אלוקה ממעל ממש"⁶. וכך גם התורה – הרי היא חכמתו של הקב"ה; אולם חילוק יש ביניהם: התורה – גם בעת 'ירידתה' לזה העולם הגשמי השפל, נשאת בקדושתה בגלוי כפי שהיתה מאוחדת עם הקב"ה מתחילה ("אורייתא וקוב"ה כולא חד"). משא"כ נשמות ישראל – מחמת ריבוי ההשתלשלות והירידה מעולם לעולם, בביאתם לעולם הזה הם כמציאות עצמאית, ו'נפרדת', כביכול, ממנו ית'.

ובזה מבואר מה שישאל שמחים בתורה (התורה משמחת את ישראל) – כי על-ידי שישאל לומדים תורה, שהיא מאוחדת עם הקב"ה בגלוי, הרי זה מגלה גם בהם את שייכותם לקב"ה, כפי שהיא מצד שורש נשמתם, שהם "חלק אלוקה ממעל".

והנה, כאשר מתגלה שרש נשמות ישראל – אזי נעשה גם להיפך, שישאל משמחים את התורה:

כי, במדרש⁷ עסקו בשאלה: מי קדם למי – התורה או ישראל, והכריעו שישאל קדמו לתורה. וכיון שמעלת ישראל קודמת ונעלית ממעלת התורה, הרי בעת שמתגלית מעלתם (על-ידי התורה, כנ"ל), משפיעים הם ממעלתם זו גם בתורה, דבזה הם 'משמחים' את התורה, דמשפיעים בה מעלה שאין בה מצד עצמה.

ונמצא, שעל-ידי שהתורה משמחת את ישראל (פירוש הא'), ישראל משמחים את התורה ומשפיעים בה (פירוש הב').

שמחה של מנהג גדולה משמחה דאורייתא?

"מנהג ותיקין . . להקיף . . בשמחה גדולה ולרקד

בפניהם ולרנן ולסנב עמהם בשמחה רבה"

(סידור רבינו הזקן)

חזינן לפועל במנהג ישראל, ששמחת ההקפות בשמחת תורה, שמחה גדולה ויתירה היא על השמחה דשמחת החג. ולכאורה הוא תמוה: דהלא שמחת החג היא מצוה מן התורה, דכתיב⁸ "ושמחת בחגך", ואילו ההקפות אינן אלא מנהג, וכיצד תהיה השמחה שבמנהג יתירה על זו שהיא מצוה?

ויש לבאר⁹ – דהיא הנותנת:

(8) ראה טז, יד.

(9) ביאור זה, הוא ע"פ המבואר (בסגנון תורת

החסידות) בלקוטי תורה סוכות עט, ד ואילך.

(5) בראשית רבה א, ד.

(6) תניא רפ"ב.

(7) בראשית רבה שם.

ככל שהשמחה עמוקה וגדולה יותר, כך מתמעט תוקף החיוב. כי כאשר יש ציווי על האדם, הרי זה גופא כמו סיבה מבחוץ שכאילו מכריחה אותו לעשות מה שנצטווה. ולכן ככל שמתמעט תוקף החיוב, הרי השמחה שבלב היא פנימית יותר ומקורה בעומק הנפש.

[ועל-דרך מאמר רז"ל¹⁰ "חביבים דברי סופרים מדברי תורה" – דבזה שאין ישראל מסתפקים במצוות התורה כפי שהם, ומוסיפים על עצמם תקנות וסייגים בכדי לשמר את התורה, בכך ניכרת החביבות, השמחה והתענוג שיש להם בקיום רצון ה'].

וזהו הטעם לחילוק בין אופני השמחה השונים בחג הסוכות:

שמחת החג, שהיא מצוה מן התורה – השמחה בה פחותה יותר. כי כיון שמחייבים בה את כולם, מוכח שאין זו שמחה שבעומק הנפש, אלא שמחה שכל אחד יכול להשיגה;

שמחת בית השואבה, שהיא בשייכות עם ניסוך המים ש"הוא הלכה למשה מסיני. . שאינו מפורש בהדיא בתורה שבכתב רק דרבנן סמכוה אקראי"¹¹ – השמחה בה גדולה יותר (דהרי החיוב שבה הוא פחות)¹²;

ואילו שמחת ההקפות, שאינה חיוב אפילו מדרבנן, אלא מנהג ישראל – היא שמחה גדולה ביותר, דאינה מחמת חיוב כלל, אלא ישראל שמחים בתורה בשמחה הבאה מעומק פנימיות נפשם.



(12) אך אינה שוה בכל ישראל, אלא בעיקר בגדולי ישראל וחכמיהם, משא"כ בשמחת ההקפות, שכל ישראל שוים בה.

(10) ירושלמי ברכות פ"א ה"ד.
(11) לשון רבינו הזקן בלקוטי תורה שם.

תורת חיים

הוראות בעבודת היום

אנחנו הרגליים של התורה!

מאמרות קדשו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בעניין ההקפות¹: התורה תפצה לרקד בהקפות סביב שולחן הקריאה, אך מאחר ולתורה אין רגלים, אזי נעשה היהודי רגלים לתורה להוליכה סביב הבימה, כרגלים המוליכות את הראש.

ובתוכן דבריו הוראה חשובה:

ריקוד ההקפות שבשמחת תורה, מבטא את הדרישה מהאדם – שיהיה בבחינת 'רגלים' לספר תורה. כלומר, שיהיה בקבלת עול מוחלטת לתורה ולהוראותיה, כפי שהרגל בטלה אל הראש;

דכמו שהרגל אין לה מציאות עצמאית כלל – שהראש אינו צריך לצוות לרגלים שילכו, אלא מיד כשחפץ ללכת, הרגליים נעות מאליהם; כך גם יהודי – בעת ריקודו בשמחת תורה, מקבל הוא על עצמו להיות בטל לתורה לגמרי, עד שכל הוראותיה יתבצעו אצלו כמו בדרך ממילא, כרגל המבצעת את הרצון שבראש.

יציאה מהסוכה למצב דגאולה

בשמיני עצרת ושמחת תורה זהו הזמן שבו עוזבים את הסוכה וחוזרים לדור בבית.

ויש לבאר הוראה מזה בכללות עבודת האדם את השי"ת:

הישיבה בסוכה שהיא "דירת עראי", רומזת לכללות עבודת ישראל בזמן הגלות, שהוא מצב עראי, ואינו מקומם האמיתי של בני ישראל. והזמן דימות המשיח זהו המצב ד"דירת קבע".

(1) ספר השיחות ה'תש"ד ע' 36.

והנה, השהיה בגלות, אף שהיא "דירת עראי" – יש בה תכלית וכוונה: וכמארז"ל² "לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים", וכמבואר בתורת החסידות³ ד"גרים" קאי על ניצוצות הקדושה שמבררים ישראל בעבודתם בכל מקומות מושבותיהם בזמן הגלות; ולכן צריך להיות זמן ומצב זה ד"דירת עראי" בגלות, בכדי שימלאו ישראל עבודתם זו.

אמנם אעפ"כ אמרה תורה, שבהגיע ימי שמיני עצרת ושמחת תורה, צריך לצאת מדירת עראי ולחזור לבית – דירת קבע: כי על אף הצורך והעילוי שבזמן הגלות, מצב זה אינו אלא מצב של גלות ("צא", "עראי"), ומקומו האמיתי (שעל האדם לשאוף לבוא אליו) הוא ב"דירת קבע" דוקא, כפי שיהיה בימות המשיח, במהרה בימינו אמן.



רשימת המקורות

המקורות שנסמנו בסימן כזה (*), ערוכים במקורם ע"פ רשימת השומעים, ולא הוגהו ע"י רבינו

עניינו של יום

לקוטי שיחות ח"ד ע' 291 ואילך; חט"ו ע' 1 ואילך, ע' 324 ואילך.

שואלין ודורשין

לקוטי שיחות חל"ד ע' 217 ואילך.

חידושי סוגיות

לקוטי שיחות חל"ד ע' 51 ואילך.

פנינים

עיונים וביאורים:

התורה – ירושה, מכר, או מתנה? – לקוטי שיחות חי"ג ע' 115.
 "זכו ישראל לכתר תורה" – מה המשמעות? – לקוטי שיחות חכ"ח ע' 104 ואילך.
 "אחזנוה ולא נעזבנה" – מה השייכות ל"מורשה"? – לקוטי שיחות חכ"ט ע' 229 ואילך.

דרוש ואגדה:

'דירה' לקב"ה בתורה – תורת מנחם-התוועדויות ח"ד ע' 98*.
 שמחים בתורה ומשמחים את התורה – לקוטי שיחות חי"ד ע' 164.
 שמחה של מנהג גדולה משמחה דאורייתא? – לקוטי שיחות חכ"ו ע' 216.

תורת חיים:

אנחנו הרגליים של התורה! – לקוטי שיחות ח"ד ע' 1169.
 יציאה מהסוכה למצב דגאולה – תורת מנחם-התוועדויות תשמ"ה ח"א ע' 400 ואילך*.